

JERZY BOSOWSKI

Uniwersytet Opolski, Wydział Teologiczny

<https://orcid.org/0000-0002-8138-6595>

*Atti del settimo convegno RBS.
International Studies on Biblical & Semitic Rhetoric,*

F. GRAZIANO – R. MEYNET – B. WITEK (ed.), Seria: RBSem 30, Leuven:
Peeters 2021, ISBN 978-90-429-4586-9, 314 s.

Recenzowana książka jest owocem Międzynarodowej Konferencji Naukowej dotycząca Retoryki Biblijnej i Semickiej (RBS), która odbyła się na przełomie września i października 2020 r. Tradycyjnym miejscem dla takich konferencji jest Papieski Uniwersytet *Gregoriana* w Rzymie. Niestety, w 2020 r. panowała już pandemia Covid-19 i konferencja odbyła się *on-line*.

Za „ojca” metody retoryki hebrajskiej (czasem zwaną też metodą retoryki biblijnej) uważa się Roberta Lowtha, profesora Uniwersytetu Oksfordzkiego, który później został anglikańskim biskupem Londynu. W 1753 r. opublikował monografię *De sacra poesi Hebraeorum*, w której opisał swoje odkrycia struktur paralelnych w Biblii Hebrajskiej. Nazywał to jeszcze „poezją”. Od tego czasu do końca XX w. około 40 uczonych odkrywało w hebrajskich tekstach biblijnych kolejne figury retoryczne. Dopiero na początku XXI w. Roland Meynet SI opublikował traktat o retoryce biblijnej, opisującej retorykę hebrajską w Biblii. Najpierw był to traktat w języku francuskim (*Traité de rhétorique biblique*, Paris 2007), potem we włoskim (*Trattato di retorica biblica*, Bologna 2008), a ostatecznie w języku angielskim (*Treatise on biblical rhetoric*, Boston [CT] – Leiden 2012).

Metoda retoryki hebrajskiej ma trzy badawcze etapy: 1) analiza oddolna, w której bada się każdy leksem, dokonuje się podziału na mniejsze jednostki literackie (człony, segmenty, urywki, części, fragmenty); 2) analiza odgórna, która polega na spojrzeniu na badany tekst „z góry”. Wtedy można dostrzec pewne powtarzające się elementy (np. wyrazy, wyrażenia, inne gatunki literackie). To pozwala odkryć strukturę tekstu, którą zamieścił starożytny autor natchniony czy też redaktor; 3) interpretacja teologiczna na podstawie odkrytej struktury.

Takie badania nad retoryką hebrajską w Biblii trwały już od kilkudziesięciu lat. Recenzowana książka jest wynikiem siódmej konferencji naukowej dotyczącej retoryki hebrajskiej (konferencje takie odbywają się co 2 lata, w latach parzystych).

Efekty współczesnych badań otwiera artykuł *Recognizing a Singular Knowledge and Wisdom. Literary Strategies of Section Job 38:1–42:6* („Rozpoznawanie osobiwej wiedzy i mądrości. Literackie strategie sekcji Hioba 38,1–42,6”). Autorką jest Luisa M. Almeida, profesor Katolickiego Uniwersytetu Portugalskiego w Lizbonie (*Universidade Católica Portuguesa, Lisboa*).

Zbadała fragment Księgi Hioba (38,1–42,6). Odkryła dwa filary, które wspierają narrację: wyzwania i odpowiedzi, a w nich doświadczenie poznania tego, co nieznanne. Te cechy literackie prowadzą do zrozumienia interwencji Boga jako wyrazu szczególnego dynamizmu mądrościowego Bożego objawienia.

Drugim artykułem jest *Advice on Moderation. Rhetorical Analysis of Proverbs 25* („Rady na temat umiaru. Analiza retoryczna Księgi Przysłów 25”). Autorem jest ks. dr Bernard Witek SDS, doktor teologii biblijnej. Był wykładowcą w *Jordan University College* w Morogoro (Tanzania) oraz rektorem Salwatoriańskiego Instytutu Filozoficzno-Teologicznego w Morogoro. Obecnie pracuje w parafii Pineto (Włochy).

B. Witek prowadzi badania nad Księgą Przysłów. Stosując analizę retoryczną, odkrył, że cały rozdział 25. jawi się jako sekwencja składająca się z 3 fragmentów (2-7; 8-23; 24-28) poprzedzonych wstępem. Środkowy fragment jest najdłuższy i składa się z trzech części (8-14; 15-17; 18-23). Poszczególne przysłowia można widzieć w relacji do siebie dzięki obecności słów łączących i wątków tematycznych. Główny wątek dotyczy królów i innych potężnych ludzi. Pozostałe wątki dotyczą interakcji międzyludzkich, ukazanych zwłaszcza w kontekście mowy. W centrum sekwencji (15-17) nacisk położony jest na umiar, gdyż zbyt duża ingerencja w życie innych może nawet zniszczyć przyjazne relacje. Wreszcie król jawi się jako ten, który powinien panować nad sobą i budować swoje panowanie w prawości.

Trzeci artykuł napisał Marek Baraniak (dr hab., Uniwersytet Warszawski, Wydział Orientalistyki). Także prowadzi badania nad Księgą Przysłów. Temat jego artykułu to: *Eshet Chayil (Prov 31:10-31). The Question of the Rhetorical Composition and Function* („Eshet Chayil [Prz 31,10-31]. Pytanie o kompozycję i funkcję retoryczną”). Poemat „*ēšet-ḥayil* („kobieta mężna”; Prz 31,10-31) uważany jest za klucz do zrozumienia kompozycji i treści Księgi Przysłów. Popularna i tradycyjna interpretacja poematu widzi w nim prezentację cnót idealnej kobiety. Jednak niektóre z literackich analiz tego poematu w perspektywie tematycznej i strukturalnej sugerują rozumienie obrazu „*ēšet-ḥayil* jako personifikacji mądrości. Opinia ta została uzasadniona również we wcześniejszych rozdziałach Księgi, gdzie mądrość jest przedstawiana poprzez metaforę kobiety. Analiza retoryczna tego tekstu, uwzględniająca jego semicki i biblijny charakter, dostarcza kolejnych argumentów uzasadniających jego metaforyczną interpretację – jednak nie jako personifikacji mądrości, lecz jedynie złożonej metafory.

Kolejny artykuł, *Gli oracoli di distruzione contro l'Egitto Ez 29–32 alla luce della retorica ebraica* (Wyrocznie przeciw Egipcjom [Ez 29–32] w świetle retoryki hebrajskiej), jest autorstwa Jerzego Bosowskiego (dr nauk teologii biblijnej; Uniwersytet Opolski, Wydział Teologiczny).

W wyniku przeprowadzonych badań odkryto, że istnieje 6 (a nie 7) wyroczni przeciw Egipcjom w Księdze Ezechiela. Trzy pierwsze wyrocznie mają strukturę paralelną, trzy następne – paralelno-koncentryczną. W pierwszych trzech wyroczniach destrukctorem Egiptu jest Nabuchodonozor, w kolejnych trzech – jest Bóg. Są 2 systemy po 3 wyrocznie. Każdy system rozpoczyna się obrazem faraona, który sięga po prerogatywy Boga. W każdej wyroczni występują systemy liczbowe „siódemki” (jakieś wyrażenia lub określenia występują 7 razy). Wyrocznie przeciw Egipcjom są kompozycją, którą spina inkluzja. W pierwszej i ostatniej wyroczni występuje bowiem system podwójnej „siódemki” (14 wystąpień). W pierwszej wyroczni (Ez 29,1-16) jest 14 określeń Egiptu. W ostatniej wyroczni (Ez 32,17-32) 14 razy występuje termin „miecz” (*herew*).

Następne artykuły dotyczą już Nowego Testamentu.

Francesco Graziano (doktor nauk biblijnych, wykładowca teologii biblijnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie) zajmuje się retoryką hebrajską, która występuje w Ewangelii Mateusza. Tytuł jego dysertacji to: *Il Messia e l'insegnamento per Israele. Analisi retorica di Mt 15,1–16,12. Seconda parte* („Mesjasz i nauczanie dla Izraela. Analiza retoryczna Mt 15,1–16,12. Część druga”).

Na wcześniejszej konferencji naukowej, w 2018 r., przedstawił badania nad tekstem Mt 15,21-39. W pierwszej podsekwencji (Mt 15,1-20) Jezus powtarza wierność Słowu Bożemu i ujawnia w intencjach serca prawdziwe źródło każdego naruszenia Przymierza. W 2020 r. zaprezentował drugą część swoich badań, dotyczących Mt 16,1-12. Doszedł do wniosku, że Jezus przestrzega przed tymi, którzy patrząc na wymowę znaków władzy, psują prawdziwy sens mesjańskiej nadziei zapowiedzianej przez proroków. Synoptyczne zestawienie skrajnych podsekwencji pokazuje, że początek 16,5-12 (ww. 5-6) stanowi centrum trzeciej podsekwencji i pozwala zrozumieć sens relacji między problemami Izraela a centralną podsekwencją, w której Jezus symbolicznie zapowiedział zbawienie dla narodów.

Kolejnym badaczem, który zajmuje się Ewangelią Mateusza, jest Roberto Di Paolo OFMConv (wykładowca Pisma Świętego, dyrektor ISSR „G. Toniolo”, Pescara, Włochy; ISSR to Istituto Superiore di Scienze Religiose, jest częścią Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego). Autor zatytułował swój artykuł: *L'autorità di Gesù Re e Profeta. Analisi retorica biblica di Mt 21,1–22,14* („Autorytet Jezusa Króla i Proroka. Retoryczna analiza biblijna Mt 21,1–22,14”). Jest to nawiązanie do wcześniejszych jego publikacji. Studium wychodzi od opublikowanych już hipotez kompozycyjnych Mt 21,1-27 (odkryć się powołanym, skruszonym, wybranym) i Mt 21,28–22,14 (syn Dawida wypełnia Słowo z autorytetem) i próbuje wskazać spójną i wiarygodną hipotezę kompozycyjną całości. W rezultacie Mt 21,1-22,14 stanowi sekwencję składającą się z trzech podsekwencji:

Mt 21,1-17 (Jezus jest obiecany Zbawicielem Izraela), Mt 21,18-32 (autorytet Jezusa, Jana i uczniów), Mt 21,33-22,14 (przyjąć Syna Bożego czy odrzucić?). Kompozycja jest koncentryczna: druga pod-sekwencja jest kluczem interpretacyjnym do całej sekwencji, w której wyłania się i rozwija temat autorytetu Jezusa Króla i Proroka. Badany tekst ma swoją własną logikę kompozycyjną.

Następny artykuł dotyczy Ewangelii Jana. Jego tytuł to: *Jean 3,22 à 4,3. Séquence centrale de la première section du IVe Évangile* („J 3,22–4,3. Centralna sekwencja pierwszej części czwartej Ewangelii”). Autorem jest Alain Décoppet (emerytowany diakon, były współpracownik *Mission Évangélique Braille*, odpowiedzialny za wydania Biblii i literatury w alfabecie Braille’a, Vevey – Szwajcaria). Po dokonaniu badania zgodnie z kryteriami semickiej retoryki biblijnej okazało się, że sekwencja J 3,22–4,3 jest umieszczona w centrum pierwszej części Ewangelii (J 1–5), gdzie odgrywa kluczową rolę i ma strukturę paralelną:

- A 3,22-26: Jezus przychodzi do Judei i chrzci więcej uczniów niż Jan;
- B 3,26-30: Jan nie jest Mesjaszem, on słucha Jego głosu;
- B’ 3,31-36: Jezus jest Mesjaszem: ma Ducha bez miary i mówi;
- A’ 4,1-3: Jezus opuszcza Judeę, ponieważ ochrzcił więcej uczniów niż Jan.

W tej sekwencji pojawia się porównanie między Janem Chrzcicielem a Jezusem. Ten pierwszy jest ziemski, może być tylko „przyjacielem oblubieńca”; człowiekiem, który zaprasza do przyjścia do Jezusa. Jezus „przychodzi z nieba”. Ponieważ Ojciec dał Mu „Ducha bez miary” (J 3,34), może On sprowadzić na ziemię wymiar „z góry”, wymiar Ducha, i w ten sposób zainaugurować erę mesjańską. Jednak, jak pokazuje ostatnia część Ewangelii (J 18–21), a zwłaszcza jej sekwencja centralna (19,25–20,31), symetryczna do 3,22–4,3, dopiero przez i po uwielbieniu Jezusa zostaje udzielony Duch i wylane Jego błogosławieństwo.

Trzeci artykuł dotyczący Ewangelii Jana to: *Show Yourself to the World. A Rhetorical Analysis of John 7:1-13* („Pokaż się światu. Retoryczna analiza Ewangelii Jana 7,1-13”). Autorem jest Peter Ellul, ksiądz rzymskokatolicki, który studiuje teologię biblijną na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie.

Autor jest przekonany, że tekst zawarty w J 7,1-13, która składa się z dwóch fragmentów (jednostki samodzielne; w tradycyjnej egzegezie to perykopy), jest wprowadzeniem do czwartej głównej części Ewangelii Jana (7,1–11,53). Rozdziały 7–8 mogą być czytane jako całość, ponieważ zawierają jedność czasu (Święto Namiotów), miejsca (świątynia) i działań (nauczanie Jezusa). W J 7,1-13 znajduje się relacja z podróży Jezusa do świątyni na Święto Namiotów. W pierwszym fragmencie (J 7,1-9) bracia Jezusa zachęcają go, by poszedł na ucztę, ale Jezus odmawia. W drugim fragmencie Jezus idzie „jakby w ukryciu” (J 7,10-13). W artykule jest zawarta interpretacja zmiany w postępowaniu Jezusa, szczególnie poprzez pogłębioną analizę chwały Bożej w korpusie Janowym oraz użycie słowa *kairos*.

Ostatni artykuł badający Ewangelię Janową jest autorstwa Anny Białowąs (doktorantki w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Opolskiego; studiuje na Wydziale Teologiczny UO) o tytule: *Love, Blessing and Betrayal. A Biblical Rhetoric Analysis of John 13:1-30* („Miłość, błogosławieństwo i zdrada. Analiza retoryczno-biblijna Ewangelii Jana 13,1-30”).

Celem artykułu było przedstawienie miłości, błogosławieństwa i zdrady jako głównych tematów J 13. Przy pomocy retoryki biblijno-semickiej przedstawiono wnioski teologiczne wypływające z Janowego opisu Ostatniej Wieczerzy. Takie podejście, skupiające się na wewnętrznych relacjach między jednostkami tworzącymi tekst, pozwala pogłębić przesłanie, jakie autor czwartej Ewangelii zamierzał przekazać czytelnikowi. Zostało to ukazane w trzech głównych punktach. Pierwszy z nich skupia się na kompozycji tekstu i relacjach między fragmentami (jednostki samodzielne; perykopy). Przedstawiono kompozycję całości i nazwano poszczególne fragmenty za pomocą głównych tematów, które są w nich obecne. Drugi punkt koncentruje się na interpretacji poszczególnych części. Analiza otwiera drogę do wniosków teologicznych. Trzeci punkt jest w całości poświęcony teologicznemu podsumowaniu trzech głównych tematów sekwencji: miłości, błogosławieństwa i zdrady. Opracowane wnioski przedstawiały wpływ tych trzech rzeczywistości na teologię badanego tekstu.

Trzecia część recenzowanej książki jest zatytułowana *Altri testi* („Pozostałe teksty”).

Ten dział otwiera artykuł zatytułowany *Structure et contexte biblique de la sourate 8* (Struktura i kontekst biblijny Sury 8). Autorem jest Michel Cuypers, emerytowany pracownik naukowy Dominikańskiego Instytutu Studiów Orientalnych (IDEO) w Kairze (Egipt), członek RBS i IQSA (Międzynarodowego Stowarzyszenia Studiów Koranicznych).

Autor we wstępie pisze: „Sury 8 i 9 Koranu, «Łupy» i «Pokuta», tworzą zbiór poświęcony w całości działalności wojskowej proroka Mahometa. Zajęto się tylko pierwszą z nich. Stanowi całość samą w sobie, choć jej spójność jest daleka od oczywistości”. „Szukanie podziałów w szczególnie poplątany tekście może być arbitralne” – cytuje Jacquesa Berque (*Le Coran. Essai de traduction*, Paris, 1995, 188–189) we wstępie do swojego przekładu Sury 81. Analiza jego struktury jest więc wyzwaniem.

Należy dodać, że język arabski też jest językiem semickim tak jak hebrajski. Są prowadzone badania nad Koranem, gdzie da się wykazać takie same figury retoryczne, jakie występują w Biblii (paralelizmy synonimiczne i antytetyczne, chiazmy, struktury paralelne i paralelno-koncentryczne).

Sura nie jest narracją, ale serią przemówień Boga lub proroka Mahometa, czasem skierowanych do wierzących (muzułmańskich) bojowników, czasem do wrogich (pogańskich) wojsk, bez żadnej widocznej logicznej ciągłości, do tego stopnia, że nie zawsze jest jasne, czy poszczególne przemówienia odnoszą się do tej samej bitwy, czy nie. Komentatorzy islamscy uważają jednak, że główną bitwą, o której mowa w tej surze, jest bitwa pod Badr. To było pierwsze zwycięskie starcie wojsk Proroka w 624 r. przeciwko Kurajczytom z Mekki.

Sura 8 Koranu, „Łupy”, poświęcona jest głównie bitwie pod Badr. Czytana w sposób linearny, jej struktura wydaje się bardzo nieprzejrzysta. Analiza retoryczna, zgodna z zasadami retoryki semickiej, wskazuje jednak na zrównoważoną kompozycję trzech sekwencji, z których pierwsza i trzecia zawierają po trzy sekcje. Sekcja centralna, która jest znacznie krótsza, stanowi klucz do zrozumienia tej sury: bitwa pod Badr jest początkiem rekonkwisty Mekki i jej Świętego Domu, z którego Mahomet i pierwsi wyznawcy islamu zostali wygnani. Interpretację tę potwierdza badanie intertekstualne sury z tekstami Tory dotyczącymi wejścia Mojżesza i Izraelitów do Ziemi Obiecanej w Księdze Liczb i Księdze Powtórzonego Prawa. Prowadzi to do wniosku, że Sura 8 jest również tekstem epickim z gatunku „mitu założycielskiego”, nieprzeznaczonym do powtórzenia w swojej literze.

Kolejnym tekstem zajmującym się Koranem jest *Une lecture rhétorique de la sou-rate 79, al-nâzi'ât, « Celles qui tirent »* („Retoryczna lektura sury 79, al-nâzi'ât, «Ci, którzy strzelają»”). Autorem jest Tarik Menzou, który doktorat obronił na Studiach Islamskich; *Dar EL hadith EL Hassania Institution of Al Quaraouiyine University* (Rabat, Maroko).

Autor przyjął metodologię retoryki semickiej, której twórcą w badaniach koranicznych jest Michel Cuypers. Retoryka ta, odmienna od retoryki greckiej, została po raz pierwszy opracowana przez Rolanda Meyneta podczas studiów biblijnych. Celem metody jest pokazanie, w jaki sposób poszczególne części tekstu biblijnego lub Koranu są zorganizowane razem, aby stworzyć spójną i znaczącą całość. Zastosowana została do jednej z krótkich sur na końcu Koranu, uważanej za mekkańską. Wyjątkowym tematem jest zapowiedź Dnia Zmartwychwstania. Analizie zostały poddane kolejno trzy części sury, kończąc na jej ogólnej strukturze. Rozwój tematu eschatologicznego został zinterpretowany w sposób syntetyczny.

Sura 79 jest charakterystyczną dla początku przepowiedania Proroka. Preludium enigmatycznych i dramatycznych przysięg, z zapierającym dech w piersiach rytmem i młotkowanym rymem, natychmiast wprowadza słuchacza w apokaliptyczny nastrój. Po tym następuje część główna sury, która składa się z trzech części, podobnie jak większość sury mekkańskiej. Skrajne części są bezpośrednią zapowiedzią Dnia. Część centralna wspiera tę zapowiedź historyczno-symboliczną narracją, w której Mojżesz, posłany przez Boga do faraona, przekonuje go, by dał się poprowadzić Bogu. W tle tej historii jest wysyłanie proroka Muhammada do swoich współobywateli Mekki, aby pozwolili się prowadzić do prawdziwego Boga. Ich odmowa, podobnie jak odmowa faraona, zaprowadzi ich do piekła, co właśnie świadczy o prawdziwości przesłania Mojżesza/Muhammada, zapowiadającego Dzień. Oprócz tego argumentu z historii istnieje drugi argument, również częsty w Koranie, z natury i stworzenia: możliwość zmartwychwstania jest oczywista dzięki stworzeniu natury, z całym jej splendorem i różnorodnością. To, co Bóg był w stanie stworzyć, wciąż może stworzyć na nowo.

Nicolas Leroux (niezależny naukowiec, Paryż, Francja) podjął badania naukowe nad kilkoma stelami: słynną stelą z Nebry (Berlin 203776), ale także stelami: EA 589 z *British Museum* i CGT 50058 z *Museo Egizio* w Turynie. Tytuł jego artykułu to: *Néferabou: pécheur pénitent et poète avisé. Structure rhétorique des stèles CGT 50058 et BM EA 589* („Nefer Abu: pokutujący grzesznik i mądry poeta. Struktura retoryczna stel CGT 50058 i BM EA 589”).

W swoim badaniu podjął analizę struktury retorycznej dwóch słynnych tekstów napisanych w imieniu Nefer Abu: tekstów ze stel CGT 50058 i BM EA 589. Teksty te pochodzą z Deir el-Medinah i należą do korpusu tekstów pokutnych, charakterystycznych dla tej wioski rzemieślników z Nowego Państwa, w której rozwija się dialektyka winy i kary.

Tekst steli CGT 50058 jest w całości napisany zgodnie z koncentryczną strukturą, która w niezwykle jasny sposób podkreśla źródła odkupienia w tekstach osobistej pobożności w Dayr al-Madinah. Tekst steli BM 589 prezentuje, poprzez sieć jeszcze bardziej subtelnych paraleli niż w steli turyńskiej, strukturę lustrzaną (paralelną). W tym przypadku, w przeciwieństwie do drugiej steli, brak centrum może sugerować, że Nefer Abu poszukuje boskiego przebaczenia, które nie jest mu dane.

Kolejny tekst niebiblijny opracował Gérard Joyau OCSO (redaktor czasopisma „Collectanea Cisterciensia”, opactwo Scourmont, Belgia). Tytuł jego artykułu to: *L'organisation de la communauté bénédictine. Le chapitre 63 de la règle de saint Benoît* („Organizacja wspólnoty benedyktyńskiej. Rozdział 63. Reguły św. Benedykta”).

Autor wyjaśnia, że kiedy nowicjusze przybywają do wspólnoty żyjącej według Reguły św. Benedykta, muszą wpasować się w grupę, która już się uformowała. Rozdział 63. Reguły podaje zasadę tej organizacji: bracia przyjmują kolejność według daty przybycia do klasztoru, chyba że opat postanowi inaczej. Tak więc pozycja społeczna przed wstąpieniem do klasztoru nie ma wpływu na rozpoczynające się nowe życie. Na podstawie tej zasady Benedykt przewiduje sposób, w jaki ma się układać relacja między „młodszyimi” i „starszymi” we wspólnocie: cześć i szacunek młodych wobec starych ma być równoważony miłością starych wobec młodych. Przejawia się to w sposobie, w jaki nazywają się nawzajem, pozdrawiają się, pozdrawiają się wzajemnie z czcią, zgodnie ze słowem Apostoła (Rz 12,10). To postanowienie św. Benedykta doskonale wpisuje się w jego ogólną wizję życia monastycznego jako szkoły powrotu do Boga drogą posłuszeństwa, abyśmy mogli stać się naprawdę Jego synami.

Po przeanalizowaniu tekstu autor konkluduje, że każdy z dwóch fragmentów jest zbudowany w ten sam sposób: zdanie wstępne podaje zasadę (1 i 10). Z kolei następuje fragment, który dotyczy opata („że myśli”, w. 3 i 14). Następnie Benedykt szczegółowo przedstawia realizację zasady podanej na początku tego fragmentu. Każdy fragment kończy się wzmianką o dzieciach, do których, jak dalece to możliwe, odnosi się to, co właśnie zostało powiedziane o braciach wspólnoty.

Każdy fragment ma specyficzne słownictwo: „szeregi” występują tylko w pierwszym, ale także na końcu drugiego fragmentu (w. 18, skrajne określenia). Słownictwo „młody” /

„stary” występuje tylko w drugim fragmencie. Wyjątkiem jest junior w w. 8, który działa jako termin pośredni z juniorami w w. 10.

Ostatni artykuł jest autorstwa Rolanda Meyneta SI. Jak sam o sobie pisze: „emerytowany profesor teologii biblijnej; Wydział Teologiczny, Uniwersytet Gregoriański, Rzym, Włochy, sekretarz RBS”. Tytuł jego artykułu to: *Interdépendance des niveaux. Quand l'analyse du niveau supérieur permet de dirimer celle du niveau inférieur* („Współzależność poziomów. Kiedy analiza wyższego poziomu pozwala ukierunkować analizę niższego poziomu”).

Na przykładach: Ps 57,8 w ww. 8-10; Ps 115,1 w całym fragmencie; Jr 17,7 w całym fragmencie oraz w Pierwszej Księdze Psalmów (Ps 1–41) w psalterzu analizuje temat badawczy. Wnioski, jakie wyciąga, są następujące: analiza wyższego poziomu pozwala na potwierdzenie lub unieważnienie analizy niższego poziomu. W tym drugim przypadku zmusza nas do zakwestionowania i skorygowania jej. To nazywa się „współzależnością poziomów”. Jak pokazują cztery szczególnie wymowne przykłady, dotyczy to wszystkich poziomów organizacji tekstu. Analiza retoryczna wymaga od jej uprawiającego dwóch uzupełniających się cech: cierpliwości, by czekać, aż tekst zostanie przeanalizowany na wszystkich jego poziomach, oraz pokory, by dostrzegać i korygować błędy.

Na zakończenie należy wyrazić wdzięczność wszystkim autorom, redaktorom oraz organizatorom konferencji za pracę nad biblijną retoryką i publikowanie wyników swoich badań.

Kolejna (ósma) konferencja dotycząca retoryki biblijnej i semickiej została zapowiedziana na 2022 r.